

Antik Kaynaklar Işığında Pers Çocuklarının ve Gençlerinin Askeri Eğitimi*

DOI NO: 10.5578/jss.27573

Muzaffer DURAN**

Geliş Tarihi: 16.02.2016

Kabul Tarihi: 15.06.2016

Özet

Persler (Akamenidler), MÖ. 6. yüzyılın ortalarından itibaren büyük bir güç olarak ortaya çıkmıştı. Çok kısa bir sürede son derece geniş sınırlara sahip olan imparatorluk, ayakta kalabilmek için askeri teşkilatın önemini kavramıştı. Nitekim askeriyenin sağlam temeller üzerine oturması için iyi bir eğitim sistemi olması gerektiğini düşünen krallar, gençlerin eğitimine özen göstermiştir. Bu çalışmanın amacı, Pers çocuk ve gençlerinin orduya alınuncaya kadar almış oldukları askeri eğitimi antik kaynaklar ışığında ifade etmektir. Bu makale, yaklaşık olarak MÖ. 6. yüzyıl ile MÖ. 4. yüzyılın ortalarını kapsamaktadır. Bu doğrultuda Pers gençlerinin askeri eğitimlerinin temel olarak fiziksel dayanıklılık antrenmanlarından, silahlı talimlerden ve sadakate yönelik derslerden oluştuğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Persler, Çocuklar ve Gençler, Askeri Eğitim.

Military Training of Persian Children and Young's in the Light of Ancient Sources

Abstract

Persians (Achaemenids) emerged as a major power in the middle 6th century BC. Persian Empire that had reached the largest frontier in a short time understood the importance of the military organization in order to be able survive. Thus, the kings of the Persian who thought that a good education system should be constitute for the strong military system. The purpose of this study is to indicate the education of the Persian children and youngs before they entered the army according to ancient sources. This article includes between ca. middle of 6th and ca.

* Bu çalışma "Pers Ordu Teşkilatı, MÖ. 6-4. Yüzyıl" başlıklı doktora tezimizden üretilmiştir. Çalışmada kullanılan antik yazar ve eser kısaltmalarında LJS (H.G. Liddell, R. Scott, H.S. Jones, A Greek-English Lexicon, Oxford, 1996) kısaltma cetveli esas alınmıştır. Burada yer almayan kısaltmalar için DNP'den (Der Neue Pauly) yararlanılmıştır.

** Araştırma Görevlisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 32000 Isparta. Mail: muzafferduran@sdu.edu.tr

middle of 4th BC. As a result, military training of Persian children and youngs was determined basically physical endurance, armed exercise and loyalty lessons.

Keywords: *Persians, Children and Youngs, Military Training.*

Eğitim, hükümdar olacak hanedan üyelerinin askeri ve siyasi niteliklerinin oluşmasında ve halk nazarında ideal bir hükümdar portresi çizmek adına son derece önemlidir. Kral olabilecek hanedan üyesinin askeri yetenekleri, silahlarla yaptıkları talimler ve süre avlarında kendilerini kanıtlamaları hükümdarlık erdemlerinin somut ifadeleri olarak görülmektedir. Nitekim Pers mühür ve rölyeflerinde büyük krallar genellikle avda bir hayvana saldırırken ya da ok atmaya hazır vaziyette resmedilmişlerdir (Wiesehöfer, 2003:131-132). Bu meziyetleri elde etme isteği yalnızca kraliyet ailesi için değil aynı zamanda Pers soyluları arasında saygınlık, itibar ve ün kazanmak amacıyla aristokrat aile üyeleri için de geçerlidir. Mesela Plataea Savaşında (MÖ. 479) en önde cesurca dövüşürken ölen Pers süvari generali Masistius, Pers-Yunan savaşları sırasında öldürülen yüksek rütbeli subaylar arasında en dikkat çekenidir (Hdt. IX. 20-25). Plataea'nın şanssız generali Mardonios da cesaretiyle diğerlerinden ayrılmaktadır (Hdt. IX.71). Yine Yunan savaşlarında kralın yakın akrabaları da şeref, saygınlık ve cesaret uğruna hayatlarını kaybetmişlerdir. İşte yaşamlarından bile önemli olan bu askeri değerlerin merkezinde çocukluk döneminde alınan eğitim yatmaktadır (Raaflaub, 2011:7)¹.

Ordu tarihinde askeri eğitim ile ilgili ilk kanıtlara Mısır'da rastlamamıza rağmen antik ordulardaki askeri eğitim en iyi şekilde ilk kez Pers çocuklarının askeri eğitimini anlatan Strabon tarafından yapılmıştır. Ona göre Persler arasında askeri eğitimi başlatan kişi, kurucu kral Büyük Kyros'tur (II. Kyros). Anlaşıldığına göre bu eğitim oldukça zor ve ağırdır. Nitekim asker olacak kişiler düzenli orduya kaydolmadan önce en az on yıl askeri eğitim almaktaydı. Bu doğrultuda fiziksel dayanıklılık antrenmanları, yay ve mızrak kullanımı ile binicilik, silah yapım ve tamiri askeri eğitimde verilen temel dersler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta gençler ülke dışında bir yerde zorda kaldıkları zaman hayatlarını idame ettirebilmeleri için özel bir eğitimden geçirilmekte, gıda temini için araziye salınmakta ve yemek hazırlamayı öğrenmekteydiler (Gabriel ve Metz, 1991:42).

¹ Pers geleneğinde savaş cesareti, özellikle hanedanlık mücadelelerinde kraliyet gücünü ele geçireni haklı çıkarmak için kullanılan bir erdemdir. Ksenophon'un, Genç Kyros'un cenazesine yaptığı övgü tamamen bu ideolojik bağlamla alakalıdır: "Genç Kyros öğrenmek için çok hevesliydi, antrenmanlarda çok gayretliydi, askeri meziyetleri iyiydi. Avlanmayı çok severdi, vahşi hayvanları takip ederken tehlikeli durumlarla karşılaşmaktan hoşlanırdı", (an. 1.9.5-6). Pers Prensi Genç Kyros'un yanında Kunaksa'da Pers kralına karşı yapılan taht mücadelesindeki savaşta yer alan Ksenophon açıkça, Kyros'un fiziksel ve savaşçı ruhunu methederek, onun ağabeyi kral II. Artakserkses'in meşruluğu üzerindeki şüpheleri amaçlamaktadır, bkz. Briant, 1999: 113.

Strabon'a göre Pers çocukları 5 yaşından 24 yaşına kadar yay kullanma, kargı atma, at sürme ve doğru söyleme eğitimi alıyorlardı. Mitsel düşünceler üzerine öğretmenleriyle konuşurlar, şarkı söyleyerek veya söylemeden tanrıların ve en soylu adamların davranışlarını ezberler, bunları tekrar ederlerdi. Bu öğretmenler, çocukları, şafak sökmeden önce bir borazan² sesiyle uyandırır, onları bir yerde toplar, bir avda ya da silahlıymiş gibi onları ellişerli gruplara bölerler, başlarına da kralın veya bir satrapın oğullarından birini, her bir bölüğe lider olarak atarlardı. Onlara liderlerini takip etmelerini emreden öğretmen, otuz ya da kırk stadion bir mesafe belirlerdi. Dersler bittikten sonra çocuklardan, öğrendiklerini anlatmaları istenmekteydi. Pers çocukları ayrıca yüksek ses, nefes alma egzersizleriyle ciğerlerini kullanma, sıcak, soğuk ve yağmura dayanıklılık antrenmanları da yapmaktaydılar. Zırhlı elbiselerle sel gibi akan bir nehirden karşıya geçme, grup halinde hareket etme, gece boyunca açık havada yaşama ve vahşi meyvelerden yiyerek hayatta kalma yeteneği kazanmak için sıkı bir eğitime tabi tutuluyorlardı. *[onlar Kardakes³ olarak adlandırılırdı, hırsızlıkla yaşarlardı, karda'nın kelime anlamı erkekçe, mert ve savaşçı ruh anlamına gelmektedir].* Çocuklar günlük olarak jimnastik egzersizlerinden sonra ekmek, arpa-keki, kakule, tuz taneleri ile kavrulmuş veya haşlanmış et yer ve su içerlerdi. Sonra at sırtında kargı atarak, yay ve sapanla atış yaparak avlanırlardı. Öğleden sonra ağaç dikme, kesme, kök toplama⁴, silah yapma, ketenden elbise yapma ve avcı ağı yapma eğitimi alırlardı. Koşu yarışları ve diğer dört (pentatlon) yarışmada⁵ galip gelenler kral tarafından ödüllendirilirdi. Çocuklar onur nişanesi olarak altınla süslenirdi (Str. XV.3.17-18; Briant, 1999:114). Strabon bu çocukların, yani kardakaların, eğitimlerini aldıktan sonra orduda 20 yaşından 50 yaşına kadar hem atlı hem piyade olarak askeri görevlerini yerine getirdiklerinden bahsetmektedir.

² Arkeolojik araştırmalar neticesinde elinde bronz bulunan bir Persli figürü bulunmuştur (Roma, Pollak Koleksiyonu), bkz. Sekunda, 1992: 4. Strabon'un ifade ettiği öğretmenlerin bir borazan sesiyle öğrencileri uyandırmasını diğer bazı antik eserlerde de görmek mümkündür. Nitekim Curt. (III.3.8), sabah vaktinde verilen emirlerin veya haberlerin boynuz çalan bir görevli tarafından bildirildiğini söylemektedir. Ksenophon'da (Kyr. V.3.52) da akşamleyin verilen emirler için bu yöntemin kullanıldığı ifade edilmektedir.

³ Kardakes'in hafif piyade ordusu olduğu önerilmektedir. Strabon tarafından tanımlanan kurum, geniş bir ulusal hizmet olarak tasarlanmamıştır. Bundan ziyade kardakes, elit Persler için bir tür akademi olarak görülmüştür. Dolayısıyla kralların ve satrapların çocuklarını bu eğitim dahilinde görmek ve Persli ortaklarının çocuklarıyla birlikte yaşamalarını görmek zor değildir (Charles, 2012: 11).

⁴ Eğitimin bir parçası olarak ağaç dikmek sürpriz bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak kralın elit savaşçıların dahi çiftçilik işleri ve toprağın refahıyla uğraşması ve ayrıca "kraliyet bahçivani"nin erdemleri konusunda antik kaynakların övgüyle bahsetmesi durumun önemini yansıtmaktadır (Briant, 1996: 244-246). Bitki köklerinin toplanması ise sihi alanda eğitim verildiğini düşündürmektedir (Briant, 2002: 266-67).

⁵ Yunan pentatlonu beş yarışmadan oluşmaktadır. Zıplama, koşma, disk atma, mızrak atma ve güreş. Strabon'un bunu pratikte Perslere uygulaması tartışılabilir, bkz. Khurt, 2007:630.

Anlaşıldığına göre hasır bir kalkanla silahlandırılan bu askerler sadak, kılıç (μάχαρα) ve bıçak (κοπίς) taşımakta, başlarındaysa kule gibi bir başlık bulunmaktadır (Str. XV.3.19).

Strabon'un verdiği bilgiler ile Ksenophon'un Pers askeri eğitimi hakkında söyledikleri arasında benzerlikler bulunduğu görülmektedir. Nitekim Ksenophon Pers çocuklarının eğitimi hakkında ana hatlarıyla şunları söylemektedir: Persler küçük yaştan itibaren çocukların eğitimine oldukça önem vermişlerdir. Krallık sarayının bulunduğu ve toplantıların yapıldığı büyük geniş mekân aynı zamanda Perslerin eğitim gördükleri alandır ve burası çocuklar, gençler, yetişkinler ve yaşlılar bölümü olmak üzere dört ayrı parçaya bölünmüştür. Bu gruplar sabahın erken vakitlerinde bu meydana olmak zorundadırlar. Her grubun başında bu grupların eğitiminde en iyi olan ve on iki Pers kabilesinin içinden seçilen on iki başkan bulunmaktadır. Çocuklara öğretilen ilk şey hâkimlere, kanunlara ve kendinden büyüklere itaattir. Öğretmenleriyle birlikte günün belli bir saatinde sadece dereotu ve ekmek yiyerek beslenen çocuklar böylece açlığa, susuzluğa alıştırmış ve on altı-on yedi yaşlarına kadar ok ve cirit atmaya öğrenmişlerdir. Bu yaştan sonra gençler/delikanlılar grubuna geçenler, kralın komutanlığını üstlendiği av partilerine çıkarlar, yanlarından yaylarını, kılıçlarını, balta ve kalkanlarını ayırmazlardı. Ayrıca iki tane mızrak taşımaktadırlar ki bunlardan birisini fırlatmak diğerini yakın dövüş için kullanırlardı. Avda soğuğa, sıcağa, yorgunluğa, açlığa, manevralara alışan ve cesaret kazanan Persler böylece herhangi bir savaşta alınması gereken tedbirleri tatbik etmiş ve askeri eğitimlerini tamamlamışlardır. Ava katılmayan gençlerse kentte ok ve harp talimatlarıyla antrenmanlarına devam etmişlerdir. On sene bu grupta kaldıktan sonra erişkinler sınıfına geçen Persler, savaş zamanlarında -genel hizmetleri yerine getiremeyecekler göz önünde bulundurularak- ok ve mızrak taşımazlar, yalnızca savaşta kullanabilecekleri silahları ve demir pullardan yapılmış Perslere özgü göğüs zırhı kuşanırlardı. Yirmi beş yıl sonraysa yaşlılar sınıfına geçerler ve savaşa gidip gitmeme konusunda kendileri karar verirlerdi (Xen. Kyr. I.2)⁶.

Strabon ve Ksenophon'un verdiği bu detaylı betimlemeleri Herodotos'ta kısa ve öz olarak bulmaktayız. Herodotos, askeri eğitimin 5 yaşından 20 yaşına kadar sürdüğünü söylemektedir (Hdt. I.136). Ona göre Perslere çocukluktan itibaren eğitimde öğretilen ve doktrinleşen en önemli üç şey şudur: İyi binici olmak, iyi bir atıcı olmak ve doğruyu söylemek (Hdt. I.136). Bu öğretileri Darius'un Nakşi Rüstem yazıtında da (DNR.b) görmek

⁶ Persepolis ve Susa'da karşılaştığımız figürlerde hissedilen disipline duruş pozisyonları ve tavırlar Pers gençlerinin sıkı bir egzersiz taliminden geçtiğinin somut bir ifadesidir. Muhafız askerlerinde görülen sol ayak ileride ve ayağın üzerine dayanan mızraklı duruş askeriyedeki rahat komutu olduğunun ve en azından elit birlikler arasındaki resmi bir silah talimi göstergesi olduğunu düşündürmektedir. Bkz. Head, 1992:10, Figür 8e.

mümkündür. Nitekim kral burada kendisini hem at sırtında hem yaya olarak iyi bir okçu olarak tanıtmaktadır. Böylece yetenekli bir binici ve maharetli bir okçu olduğunu göstermek istemiştir (DNR.b 40-44 (§ 8h))⁷. Bu kabiliyetlerin savaşlarda oynadığı rol düşünüldüğünde, önemi kendiliğinden anlaşılacaktır. Nitekim süvari ihtiyacının karşılanması için binicilik başta gelmektedir. Ordunun emniyetini sağlamak için ok atıcılığı son derece önemlidir. Herodotos'un pasajlarından atıcılık konusunda yalnızca ok değil mızrak atma eğitiminin de mühim olduğu sonucu çıkarılabilir. Sikke ve mühürler üzerinde bulunan elit mızraklı birliklerin tanımlaması bu durumun somut bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Hdt. VII.40; Briant, 2002: 227-230). Doğruyu söylemek ise doğrudan olmasa bile krala sadakat ya da hizmet gibi değerleri içerdiğinden askeri bir çağrışım yapmaktadır. Herodotos'tan öğrendiğimize göre (I.138) Pers geleneğinde yalan söylemek, itaatsizlik, isyan gibi yüz kızartıcı şeyleri ifade ettiğinden doğru söylemenin askeri anlamı daha iyi anlaşılacaktır. Nitekim Behistun yazıtında, I. Darius'un önünde dizilmiş olan isyancı liderler "yalancı krallar" olarak nitelendirilmişler ve kral onları doğrunun (arta) karşısındaki yalan (drauga) olarak ilan etmiştir (DB. I. §11; Raaflaub, 2011:7)⁸. Diğer bir ifadeyle doğruyu söylemeyi öğrenerek Pers gençleri manevi dünya düzenine saygı gösterme göreviyle tanışmışlardır. Bu nedenle kral, genç adamların ödüllendirilmesi gerekiyorsa bunu bizzat kendisi yapmaktadır. Böylece onlar kralın adamı, Yunan terimiyle πιστός (*pistos,i*) yani kralın sadık takipçileridir. Bu da muhtemelen Behistun yazıtında karşılaştığımız hem bende halkları hem sadık satrapları tanımlamak için Darius'un kullandığı "bandaka" terimi ile yakından bağlantılıdır. Bu eğitimi tamamlayan gençlerin kayıtsız şartsız krala itaat etmeyi görev bildikleri ve bilhassa askeri hizmete dört elle sarıldıkları görülmektedir. Böylece askeri eğitimden çocuklarını muaf tutmaya çalışan babalara karşı güçlü bir tedbir oluşturulmuştur (Briant, 1999: 115)⁹

⁷ Yazıt için bkz. Kent, 1939: 168. Herodotos (I.73.) Medli Keyaksares'in İskit memleketlerine dil ve okçuluk öğrenmeleri için çocuklar gönderdiğini yazmaktadır. Aeskhylos da Persler adlı oyununda kralın ve askerlerinin yayları ile ünlü olduklarını göstermektedir (A. Pers. 25, 145, 555; Wardman, 1959:54, 55).

⁸ Özellikle "doğruyu söyleme" sadakat ile ilgilidir ve Pers terimi olan "arta" ile ifade edilmektedir. Bu ifade siyasi-dincilik kavramının gerçek bağlantı noktasıdır. Bu terim "yalancılık, sadakatsizlik ve asilik" anlamına gelen drauga teriminin karşıtı olarak "doğru, hak, adalet" olarak tercüme edilmiştir (Briant, 1999: 114). Darius'un kitabesinde geçen bu propogandanın amacının sahte Smerdis'i (Gaumata/Bardiya) Pers tahtından inderme hilesi olduğu ileri sürülmektedir (Briant, 2002:126). Yazıt için bkz. Tolman, 1908: 7.

⁹ Bu tedbirlerden bazıları oldukça serttir. Mesela İskit seferi hazırlıkları sırasında üç oğlu birden sefere çağrılan Oiobazos adında birinin I. Darius'tan, bir oğlunu kendi yanında bırakmasını talep etmesi üzerine bu duruma sinirlenen kral, adamın üç oğlunu da öldürtmüştü (Hdt. IV.84). Kserkses'in Yunan seferinde ise krala karşı son derece cömert olan Lidyalı Pythios'un, buna güvenerek seferber olan beş oğlundan en büyüğünün yanında bırakılmasını

Askeri eğitimde bahsettiğimiz bu temel doktrinler Pers elitlerinin sosyal ve politik davranışlarına yön veren etik ve ahlaki değerlerin altını çizen önemli olgulardır. Bu olgular ayrıca “savaşta cesaretli olmak” ve “çok sayıda çocuk sahibi olmaktan” sonra erkekliğin temel kanıtlarıdır (Hdt. I.136; Briant, 1999: 109). Buradan hareketle cesaret ve çocuk sayısının askeri manada önemine değinmek gerekmektedir. İmparatorluktaki yüksek rütbeli kişilerin savaşçılık ve cesaret fonksiyonları hakkında antik dönem yazarları dikkat çekici bilgiler vermektedir. Örneğin, Mardonios, “*bir kraliyet satrapı, doğuistan Medli, bütün Persler arasında cesur ve zeki*” (Nepos, Pausanias I.2); “*Tiribazos, olağan üstü cesur ve zeki*” (Diod. VX.10.3); Orontas, “*savaşta Perslerin en iyisi*” (Xen. an. I.6.1) gibi verilebilecek bu tarz örnekleri çoğaltmamız mümkündür. Kralların böyle meziyetleri olan kişileri takip ettikleri ve onlara değer verdikleri anlaşılmaktadır. Mesela Kserkses’in Salamis kıyısında kâtibiyile birlikte savaşı izleyerek cesurca savaşanları not ettirdiği¹⁰ (Hdt. VIII. 86-90), ideal bir kral portresi çizen Genç Kyros’un savaşlarda cesur olduğu ve askerlerine birçok armağan dağıttığı anlatılmaktadır (Xen. an. I.9.14). Bu kayıtlardan, bir Perslinin sosyal durumunun sadece elit bir soydan gelmesine değil aynı zamanda savaşta yararlılık göstererek kralın dikkatini çekmesine de bağlı olduğu anlaşılmaktadır (Diod. XVII. 59.2)¹¹.

Çocuk sayısının fazla olması ise Pers geleneğinde mühim bir meseledir. Zira çocuk sayısının fazlalığı demek, askeri manada insan gücü fazlalığı demektir. Bunun yanında İmparatorlukta görev yapacak memur ve yönetici sınıfın devamlılığının sağlanması için fazla çocuk sahibi olma isteği ve bunun devletçe desteklenmesi makul bir düşüncedir (Raaflaub, 2011:7). Herodotos da yüksek doğum oranı ve askeri meseleler arasında bağlantı kurmaktadır. Nitekim Herodotos, Pers geleneğinde çokluktan kuvvet doğacağına inanıldığını söylemektedir (Hdt. I.136). Strabon çok eşli evliliklerle daha fazla çocuk sahibi olunacağını ifade etmektedir (Str. XV.3.17). Bu dönemde çocuk ölüm oranının fazlalılığı düşünüldüğünde

istememesi üzerine kral Kserkses, Pythios’un en büyük oğlunu ikiye bölmek suretiyle katletmişti (Hdt. VII.38-39).

¹⁰ Kserkses, Yunan savaşlarında birliklerini en iyi şekilde teçhizatlandıran liderleri ödüllendirmişti (Hdt. VII.8, 19, 26). Bunlar tanınmış ya da kralın özel hizmetindeki kişilerdir. Salamis’te kral savaşı izlerken katiplere, savaşta iyi mücadele eden cesur kişilerin isimlerini, şehirlerini ve soylarını kaydettirmiştir (Hdt. VIII.90). Öyle ki Kserkses, erkek kardeşinin hayatını kurtardığı için Halikarnassoslu Ksenagoras’ı Kilikya valiliği ile ödüllendirmişti (Hdt. IX.107). Başarısız generaller ise bunun tam tersi bir muamele ile karşılaşmıştır. Bunlar ya görevden alınmış veyahut kralın öfkesine maruz kalmışlardır. Mesela Artemision’da Pers generali, Kserkses’in tepkisinden korkmuştur (Hdt. VIII.15). Salamis’teki deniz filosunun mağlubiyetinden sonra Mardonios, kralı sefere ikna eden kişi olduğundan, kralın öfkesinden çekinmiştir (Hdt. VIII.100), bkz. Raaflaub, 2011: 9-10

¹¹ Örnekler için ayrıca bkz. Briant, 1999:109.

durumun önemi kendiliğinden anlaşılacaktır¹². Şüphesiz nüfusun fazlalığı kralları daima cesaretlendirmiştir. Bu konuda hassas davranan krallar her yıl fiziksel ve askeri eğitimlerde başarılı olmuş çocuklara babalarıyla birlikte ödüller ve hediyeler vermiştir. Ayrıca kralların hamile olan Pers kadınlarına da altın dağıtarak ödüllendirdiği bilinmektedir. Kraliyet tarafından takip edilen bu teşvik politikası Akamenid tarihi boyunca devam etmiştir (Hdt. I. 136; Plu. Alex. 69.1; Briant, 1999:109)¹³.

Avcılık uğraşı askeri talimler, antrenman ve egzersizler bakımından iyi bir pratik aracı olduğundan Persler için vazgeçilmez bir faaliyet olarak görülmektedir. Krallar, gençlerin vücut olarak daima formda olmalarını arzu ettiklerinden onları sık sık avlanmaya yönlendirmişlerdir. Avlanmaya çıkan Pers gençleri yay ve sadaklarının yanında bir hasır kalkan (gerrhon), kılıflı bir kılıç/bıçak (kopis), balta (sagaris) ve iki kargı (pelta, kalkan taşıyanların kullandığı) taşımaktadırlar ve bu durum adeta bir savaş havası yaratmaktadır. Böylece pratik bir savaş eğitimine alınan gençlerin fiziksel olarak uzun yürüyüşlere ve silahların kullanımına alıştırılması hedeflenmiştir (Barkworth 1993:160). Strabon da aynı şeyleri söylemektedir. Strabon, elli kişilik çalışma gruplarına ayrılan çocukların at sırtında mızrak attıklarını, yay ve sapan kullandıklarını belirtmiştir (Str. XV.3.18; Head, 1992:10)¹⁴. Binicilik ve ok atıcılığı gibi talimleri, askeri meziyetleri geliştirmenin önemli bir vasıtası olarak gören Persler, bu doğrultuda avlanıp egzersiz yapabilecekleri büyük bahçeler oluşturmuşlardır. Krallar tarafından özenle hazırlanan ve içerisinde vahşi hayvanların, güzel ağaçların, bitkilerin ve su kaynaklarının bulunduğu bu av bahçelerinde atlarıyla birlikte antrenman yapan krallar veya soylular bu sayede karşılaşılabilecekleri avlara ok atarak okçuluk, ani manevralar yaparak da biniciliklerini geliştirmişlerdir. Aynı zamanda atların da binicisine alışmasına yardımcı olan bu egzersizlerle at ve binicisi savaşlarda en önemli unsur olan “cesaret” duygusunu kazanmaktaydı. Doğrudan savaş sanatıyla bağlantılı olan ve “*Paradeisos*” (cennet bahçesi) adı verilen bu av parklarının Daskyleion (Ergili), Kelainai (Dinar), Sardes (Salihli, Sart), Susa ve Ekbatana’daki (Hemedan) varlığı antik kaynaklar tarafından doğrulanmaktadır (Xen. Kyr. I.2.8, VIII.6.12, oik. IV.13, an. I.2.8; Xen. Hell.IV.1.15-17; Curt. VII.2.22, VIII.1.11-12; Plu. Alc. 24.5; Wiesehöfer, 2003:119, Khurt, 2007: 510-512). Ancak kaynaklar

¹² Ktesias Darius’un Parysatis’ten on üç çocuğu olduğunu, ancak bunların yalnızca dördünün hayatta kaldığını; I. Artakserkses ve eşi öldüğünde ise yalnızca bir yasal oğlunun hayatta olduğunu (II. Kserkses), fakat on yedi tane gayri meşru oğlunun bulunduğunu bildirmektedir. Ctes. F15 Photius, 41b38–43b2 (§47).

¹³ Persler askeri meselelerde ödül ve ceza sistemini kullanmışlardır. Bu minvalde çoğu genç ile birlikte babalarının da ödüllendirildiğini görmekteyiz (Raaflaub, 2011: 9-10).

¹⁴ Savaşlarda yay ve sapan gibi fırlatılmalı silahların etkisinin, fırlatılan malzemenin ağırlığına, mesafeye ve kullanan kişinin yeteneğine göre değiştiğini söyleyebiliriz (Gabriel ve Metz, 1991:75).

bu tarz eğitimin Pers kökenlilerle sınırlandırıldığını yansıtmaktadır. Zira Ksenophon, Büyük Kyros'un tabi halkların çoğunu silahsızlandırdığını söylemektedir. Dolayısıyla bu durum ele geçirilen bölge halklarının askeri eğitimlerinin sınırlı olduğunu göstermektedir¹⁵.

Pers gençlerinin görmüş olduğu eğitim ile Sparta eğitim sisteminin (*agōgē*) benzerliği dikkate değerdir¹⁶. Öncelikle çeşitli kabile toplulukları arasındaki genç adamların eğitiminde dikkat çeken benzerlikler bulmanın sıra dışı bir şey olmadığı söylenebilir. Bu mukayeseyi detaylı bir şekilde yapmak konumuz dâhilinde değildir. Fakat birkaç örnek vermek gerekirse, gençlerin ülke toprakları dışında gece boyunca yalnız kalarak edindikleri fiziksel güç ve doğa bilgisinin Sparta'daki κρυπτεία (*krypteia*)¹⁷ ile aynı olması ihtimal dahilindedir (Briant, 1999:115). İmparatorlukta, Perslerden sonra ayrı bir yer teşkil eden, Perslerle soydaş oldukları düşünülen ve eğitimlerinden sonra meşhur ölümsüzler birliğine katıldıkları sanılan Medler ve Kissialıların (Susalılar) eğitimleri de birbirine benzerdir (Olmstead, 1948:238). Baktrialılar ve Parthialılar gibi geniş çapta göçebe olan birliklerin eğitiminde de avcılık temel olarak önemli yer tutmuştur (Barkworth, 1993:161).

Ksenophon kural olarak "*agōgē*" sisteminin bütün Perslere açık olduğunu söylemesine (Kyr. I.2.15) rağmen gerçekte bu durum yalnızca büyük ailelerin oğulları¹⁸ için geçerli gibi görünmektedir. Ksenophon'un zanaatkar olarak tanımladığı soylu olmayan kesim, hayatlarını idame ettirebilmek için çalışmaya ihtiyacı olduğundan böyle bir eğitime eğilememişlerdir. Mesela Ksenophon'dan öğrendiğimize göre fakir bir Pers çiftçisinin oğlu Pheraulas'un yaşayabilmek için iki hasat zamanı arasında borç aldığını biliyoruz. Dolayısıyla çocukluk çağında bir asker olmayı arzulayan Pheraulas, *agōgē*'ye girememiştir (Kyr. VIII.3.36-38). Kserkses'in ordusunun geçit töreni betimlemesinde Herodotos etnik olarak Pers olmayanların dahi Perslerden biraz mesafeye ayrı durduklarından bahsetmektedir. Hatta Persler arasında dahi bir ayırım yapmaktadır: "*bütün Persler arasından seçilen*" atlılar ve mızraklılar ile bin kişiden oluşan *en iyi ve en soylu bin kişilik mızraklı Persler* tabirlerini kullanmaktadır (Hdt. VII.40). Bu ve başka diğer nedenlerle genel olarak ordu ve imparatorluk yönetiminde en yüksek pozisyonların büyük ailelerin oğullarına ayrıldığı son derece açıktır (Briant, 1999:115-116). Buradan hareketle ekonomik durumu

¹⁵ Ksenophon (Kyr. VII.4.15) Kyros'un ele geçirdiği memleketlerdeki halkları silahsızlandırdığını, onlar için en iyi silahı sapan olarak gördüğünü ifade etmektedir.

¹⁶ Sparta'ya has çocukların eğitim sistemi. Detaylı bilgi için bkz. Xen. Lac. II.

¹⁷ Sparta'da askeri eğitim müessesesi. Bunun Atina'daki karşılığı ἐπιβεία' dır (ephebia).

¹⁸ Ktesias (F.15 -§54) soylu ailelere mensup kız çocuklarının da iyi eğitim aldığını, yay ve mızrak atmada maharetli olduklarını söylemektedir. S. Kılıç (2015:191), onların erkek çocuklar gibi eğitim aldıkları imasını ortaya koymaktadır.

iyi olmayan ve çalışması gereken köylü sınıfın çocuklarının eğitim sisteminin dışında kaldığını, sistemin yalnızca soylu ailelere izin verdiği çıkarılabilir (Kılıç 2015:188).

Pers eğitim sistemi kraliyet merkez modelinden sonra düzenlenen satraplıkların mahiyetinde de genel olarak benzer bir hal almıştır. Ksenophon, soylu Perslerin satraplıkları ziyaret ettiğinde, onların burada bulunan malikanelerde ikamet ettiklerini ve satrapların oğullarının Persia'da yaşayan asilzadeler gibi aynı eğitim sistemiyle eğitildiklerini belirtmektedir (Xen. Kyr. VIII.6.10). Antik kaynaklardan ve Anadolu'daki sanat eserleri üzerinde betimlenen figürlerden anlaşıldığına göre imparatorluğa bağlı yerel aristokrasi tıpkı Pers kralları gibi hareket etmekteydi. Büyük ihtimalle satrapların taşradaki temsilcileri de satrapları taklit etmekteydi (Kılıç 2015:1901). Dolayısıyla imparatorluk diasporası ve yerel elitler içindeki Pers aileleri arasında yakın ilişkilerin artması sonucunda karma evliliklerden doğan çocukların da *agōgē*'ye katıldığı görülmektedir. Nepos'tan anlaşıldığına göre Datames'in durumu buna güzel bir örnektir. Zira Datames ya Kariyalıdır ya da babası Karia'da Pers kökenli biriyle evlenmiştir. Datames'in babasının adı Kamisares ve kendi adı olan Datames, Pers orijinine işaret etmektedir. Datames'in annesi Scythissa ise Paphlagonialı aristokratik bir aileye mensuptur. Böylece Datames Küçük Asya'dan bir Persli ile yerel aristokratik bir kadının evliliğinden olmuştur. Datames'in hızlı bir şekilde şöhret olması da onun bu pozisyonu gereğince Pers askeri birliklerine dahil olması ve ardından Artakserkses'in sarayında muhafız olarak hizmet etmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Datames'in büyük ihtimalle ya Küçük Asya'da veya imparatorluk merkezinde Pers eğitim sistemine dahil olmuştur (Nep. Datames I.1-3; Briant, 1999.116; Sekunda, 1988:42).

Neticede Strabon'un Pers çocukları ve gençlerinin askeri eğitimi hakkında verdiği detaylı bilgilerin küçük farklılıklar olsa da genel çerçeve bakımından başta Ksenophon ve Herodotos olmak üzere diğer antik kaynaklarla uyduğu görülmektedir. Anlaşılan Pers çocukları iyi bir savaşçı olmak için fiziksel dayanıklılıklarını artırma egzersizleri ve jimnastik hareketleri yapmakta, savaş pratiği kazanmak için at sırtında avlanma antrenmanları katılmakta, öğretmenlerden entelektüel anlamda donanımlarını geliştirmektedirler. Böylece genç adamlar yetenekli bir asker haline gelerek, krala ve hanedanlığa kendilerini adayacaklardır (Briant, 1999:114). Bütün bu eğitim ve askeri hizmetlerden sonra erkekler artık Pers ulusal ordusunda göreve başlamaya hazır hale gelecektir (Sekunda, 1992:5).

Kaynakça

a. Antik Eserler

A. Pers. Aeschylus, *Persae* (Persler) (çev. Güngör Dilmen), İstanbul, 1997.

Ctes. Ctesias, *Ctesias' History of Persia: Tales of the Orient*, (Çev.) James Robson and Lloyd Llewellyn-Jones, London, 2010.

Curt. Quintus Curtius Rufus, *Historiarum Alexandri Magni Macedonis (History of Alexander)*, (Çev.) John C. Rolfe, 1946, (Loeb).

Diod. Diodoros S., *Diodori Bibliotheca Historica*, (Ed. F. Vogel and K.T. Fischer), Leipzig, 1906.

Hdt. Herodotos, *Tarih* (Çev.) Müntekim Ökmen, İstanbul, 2009.

Nep. Cornelius Nepos, *Ünlü Komutanların Yaşamları* (Çev.) Furkan Akderin, İzmir, 2011.

Plu. Alc. Plutarchos, *Plutarch's Lives. Alcibiades and Coriolanus-Lysander and Sulla*, (Çev.) Bernadotte Perrin, London, 1916, (Loeb).

Plu. Alex. Plutarchos, *Plutarch's Lives. Demosthenes and Cicero-Alexander and Caesar*, (Çev.) Bernadotte Perrin, London, 1919, (Loeb).

Str. *The Geography of Strabo VII. Book 15-16*, (Çev.) Horace Leonard Jones, London, New York, 1917, (Loeb).

Xen. an. Xenophon, *Anabasis*, (Çev.) Oğuz Yarlıtaş, İstanbul Kabalcı Yayınları, 2011.

Xen. Hell. Xenophon, *Hellenica*, (Çev.) Carleton L. Browson, London, 1918, 1921.

Xen. Kyr. Xenophon, *Kyrou Paideia*, (Çev.) Walter Miller, London, 1914.

Xen. Lac. Xenophon, *Respublica Lacedaemoniorum (Constitution of the Lacedaimons)*, (Çev.) E.C. Marchant, G.W. Bowersock, London, 1925.

Xen. Oik. Xenophon, *Oeconomicus*, (Çev.) Hubert A. Holden, Fourth Edition, London, New York, 1889.

b. Modern Eserler

Barkworth, P. 1993. The Organization of Xerxes Army, *Iranica Antiqua*, 27, 149-167.

Briant, P. 1996. *Histoire de l'empire perse de Cyrus à Alexandre*, Paris and Leiden (=AchHist. X).

----- 1999. The Achaemenid Empire, War and Society in Ancient and Medieval World (Ed. Kurt Raaflaub, Nathan Rosenstein), *Center for Hellenic Studies*, Washington, 105-128.

----- 2002. *From Cyrus to Alexander. A History of the Persian Empire*, Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns.

Charles, M. B. 2012. The Persian ΚΑΡΔΑΚΕΣ, *Journal of Hellenic Studies*, 132, 7-21.

Gabriel, A.R. ve Metz, S.K 1991. *From Sumer to Roma, The Military Capabilities of Ancient Armies*, New York, Connecticut, London.

Head, D. 1992. *The Achaemenid Persian Army*, Stockport.

Kent, R.G. 1939. The Nakš-i Rostam Inscriptions of Darius, *Language*, 15, No. 3, 160-177.

Kılıç, S.Ö. 2015 Pers Eğitim Sistemi, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX/1, 181-198.

Kuhrt, A. 2007. *The Persian Empire. A Corpus of Sources from the Achaemenid Period*, Vol. 2, London, New York.

Olmstead, A.T. 1948. *History of the Persian Empire*, Chicago, London.

Raaflaub, K.A. 2011. Persian Army and Warfare in the Mirror of Herodotus's Interpretation, *Herodot und das Persische Weltreich, Akten des 3. Internationalen Kolloquiums zum Thema, Innsbruck, 24-28 November 2008*, Wiesbaden, 5-37.

Sekunda, N. 1988. Some Notes on the Life of Datames, *Iran*, 26, 35-53.

Sekunda, N.1992. *The Persian Army 560-330 BC.*, London.

Tolman, H.C., 1908. *Ancient Persian Lexicon and the Texts of the Achaemenidan Inscriptions Transliterated and Translated with Special Reference to Their Recent Re-examination*, New York, Cincinnati, Chicago.

Wardman, A. 1959. Tactics and the Tradition of the Persian Wars, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 8, H. 1, 49-60.

Wiesehöfer, J. 2003. *Antik Pers Tarihi*, (Çev.) M.Ali İnci, İstanbul.